

pub/1-2019/instytut-prezydenta-ukrainy-pislia-vyboriv-2019-roku-novyj-etap-rozvytku/ (accessed: 09.09.2025) (in Ukrainian).

4. Konstytutsiia Ukrainy vid 28 chervnia 1996 r. (iz zminamy) (Constitution of Ukraine: Law of Ukraine No. 254/96-VR of June 28, 1996 (with amendments)) URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vp> (accessed: 09.09.2025) (in Ukrainian).

5. Petryshyn O. V., Forma derzhavnoho pravlinnia v Ukraini: do poshuku konstytutsiinoi modeli (Form of government in Ukraine: towards a constitutional model) *Pravo Ukrainy*. 2014. № 8 (in Ukrainian).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-615-7-5>

SOME ISSUES OF EXERCISING THE RIGHT TO JUDICIAL PROTECTION OF CERTAIN CATEGORIES OF CITIZENS: ON THE EXAMPLE OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS

ДЕЯКІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЙ ГРОМАДЯН: НА ПРИКЛАДІ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Poshyvaniuk T. P.

*Postgraduate Student at the Department
of Constitutional Law
Educational and Scientific Institute of
Law at Taras Shevchenko National
University of Kyiv
Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0009-0007-0726-8228>*

Пошиванюк Т. П.

*аспірант кафедри конституційного
права
Навчально-наукового інституту
права
Київського національного
університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна
<https://orcid.org/0009-0007-0726-8228>*

Проблема внутрішнього переміщення населення в Україні, спричинена збройною агресією Російської Федерації, стала одним із найзначніших гуманітарних та правових викликів новітньої історії держави. Мільйони громадян були змушені залишити свої домівки, рятуючи власне життя та безпеку, що, за оцінками Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), становило понад 10% від загальної кількості внутрішньо переміщених осіб у всьому світі [2]. Правовий статус цих осіб, відомих як внутрішньо переміщені особи (ВПО), суттєво відрізняється від статусу біженців, оскільки, згідно з міжнародним правом, ключовою відмінністю є

перетин державного кордону [13]. ВПО залишаються громадянами своєї країни і, відповідно, перебувають під її правовим захистом [6]. Однак, у ситуації масового переміщення, забезпечення прав, гарантованих Конституцією та міжнародними нормами, вимагає розробки особливих механізмів [7].

Центральне місце в системі захисту прав ВПО займає судовий захист, який часто виступає єдиним ефективним інструментом для відновлення порушених прав та свобод [8]. На відміну від адміністративних процедур, що можуть бути схильними до формалізму та бюрократичних зволікань, судова система покликана забезпечувати неупереджене та справедливе вирішення спорів [9].

Національно-правовий механізм захисту прав ВПО базується на Законі України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [1]. Поряд із цим законом, правове регулювання здійснюється через велику кількість підзаконних нормативно-правових актів [5]. Аналіз судової практики показує, що саме ця множинність та нестабільність підзаконних актів є джерелом значної частини судових спорів [9]. Судова система перетворюється на засіб вирішення законодавчих недоліків, що знижує правову визначеність [3].

Судова практика вказує на декілька основних категорій справ:

- **Оскарження відмов у реєстрації статусу ВПО.** Суди визнають такі відмови необґрунтованими, посиляючись на міжнародні принципи, відомі як «намібійські винятки», що дозволяє визнавати акти окупаційної влади в обмеженому контексті захисту прав цивільного населення [4].

- **Судовий захист права на соціальні виплати.** Найпоширенішими є справи щодо оскарження відмов у призначенні або припинення виплати допомоги на проживання. Суди задовольняли більшість таких позовів [10].

- **Встановлення фактів, що мають юридичне значення.** ВПО звертаються до судів у цивільному порядку для встановлення юридичних фактів, наприклад, факту смерті особи на тимчасово окупованій території [6].

Незважаючи на наявність прецедентної практики, доступ до судового захисту для ВПО є обмеженим через:

- **Бюрократичні та інституційні бар'єри:** відсутність чіткої координації між державними органами [3].

- **Фінансові та логістичні перешкоди:** значні судові збори (до 1% від суми позову) та небезпека поїздок для осіб з тимчасово окупованих територій.

• **Проблеми з документацією:** єдиним шляхом легалізації документів, виданих окупаційною владою, є звернення до суду, що є обтяжливою та дорогою процедурою [7].

На **міжнародному рівні** статус ВПО регулюється Керівними принципами ООН з питань внутрішнього переміщення, які хоч і не є юридично обов'язковим інструментом, але відображають існуючі міжнародні норми [13]. **Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ)** відіграє критичну роль у захисті прав українських ВПО. Наприклад, у справі «Selygenenko and Others v. Ukraine» ЄСПЛ визнав обмеження виборчих прав ВПО дискримінаційним [11]. Міждержавна справа «Україна та Нідерланди проти Росії» встановила відповідальність РФ за широкомасштабні порушення прав людини, що є фундаментальною передумовою для майбутніх індивідуальних позовів щодо компенсації [12].

Порівняльний аналіз із зарубіжними механізмами, такими як Директива ЄС про тимчасовий захист (TPD), показує, що чітка, заздалегідь визначена правова основа є значно ефективнішою для забезпечення прав, ніж реактивна та фрагментована політика [14, 15].

Література:

1. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 № 1706-VII [Електронний ресурс] // ЛІГА: ЗАКОН. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JG3UU00B> (дата звернення: 08.09.2025).
2. About internally displaced persons // OHCHR. URL: <https://www.ohchr.org/en/special-procedures/sr-internally-displaced-persons/about-internally-displaced-persons>.
3. Проблемні питання захисту прав внутрішньо переміщених осіб // Юридичний Радник для ВПО. URL: <http://yurradnik.com.ua/stati/problemni-pitannya-zahistu-prav-vnutrishno-peremishhenih-osib/> (дата звернення: 08.09.2025).
4. Судовий захист прав внутрішньо переміщених осіб: порівняльний аналіз національних та міжнародних механізмів.
5. Про захист прав і свобод внутрішньо переміщених осіб // nedoboivska-gromada.gov.ua. URL: <https://nedoboivska-gromada.gov.ua/zakon-ukraini-pro-zabezpechennya-prav-i-svobod-vnutrishno-peremishchenih-osib-16-45-43-09-04-2025/>
6. Захист прав внутрішньо переміщених осіб // ЮрКнига. URL: <https://jurkniga.ua/zakhist-prav-vnutrshno-peremshchenikh-osib/>.
7. Внутрішньо переміщені особи: від подолання перешкод до стратегії успіху: монографія // Інститут економіки промисловості

НАН України. URL: https://iie.org.ua/wp-content/uploads/monografiyi/2016/2016_mono_Novikova_Amosha_Antonyuk_2016.pdf

8. Protecting the rights of Ukraine's internally displaced people: Briefing Note // Norwegian Refugee Council. URL: https://www.nrc.no/globalassets/pdf/briefing-notes/protecting-the-rights-of-ukraines-internally-displaced-people/briefing-note_protecting-the-rights-of-ukraines-internally-displaced-people.pdf.

9. Якою є судова практика щодо відмов у взятті на облік внутрішньо ... // Громадський холдинг "ГРУПА ВПЛИВУ". URL: <https://www.vplyv.org.ua/archives/8170>.

10. Рішення суду № 560/9166/23 від 27.02.2024. Про визнання бездіяльності протиправною та зобов'язання вчинити дії//ipLex`. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=117317559&red=1000030472277ffd106338dac9cc0856de0d84&d=5>

11. Selygenenko and Others v. Ukraine // European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-212439>

12. Ukraine and the Netherlands v. Russia // European Court of Human Rights. URL: <https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/press-q-a-ukraine-netherlands-russia-eng>

13. Guiding Principles on Internal Displacement // UNHCR. URL: <https://www.unhcr.org/sites/default/files/legacy-pdf/47949b3f2.pdf>

14. EU Commission proposes extension of temporary protection... // EMN Belgium. URL: <https://emnbelgium.be/news/eu-commission-proposes-extension-temporary-protection-and-coordinated-transition-ukrainians-eu>

15. Ukrainian Refugees Still Need Protection Abroad // Refugees International. URL: <https://refugees.org/ukrainian-refugees-still-need-protection-abroad/>